

Machiavellis diagnosekunst - Machiavellis politiske teorier sett i lys av renessansens diagnose-, prognose- og behandlingspraksis

av Line Joranger

En ABC for syke stater?

Machiavellis statsteori har den siste tiden vært mye kommentert og debattert takket vare Jon Bingens nitide oversettelser, og Trond Berg Eriksens innholdskrike Machiavellibiografi, *Reven i hønsegården*, og nå sist, i Torbjørn L. Knutsens bokessay i siste utgave av dette tidsskriftet. Disse nye Machiavellitolkningene gjør det betimelig å stille følgende spørsmål: Hvor stort er skille mellom moderne machiavellisme og Machiavellis (1469–1527) egne teorier og forståelse? Kan det være ting i tekstene vi overser, eller forhold vi ikke har forutsetninger for å forstå? Hva vil det egentlig si å forstå et historisk dokument? Hva om Machiavelli ikke var moderne i sin tenkning, slik vi til nå har antatt, men snarere gammeldags og pre-moderne? Sett at vi, kjennere av -Machiavelli, leser hans tekster uten å forstå hva det hele dreier seg om fordi vi ikke forstår begrepene han bruker til å forklare sin teori? Til dette har jeg følgende kommentar: I all respekt for overnevnte bidrag må det prege vår kunnskap om Machiavelli, at verken Berg Eriksen eller Bingens uvurderlige bidrag, nevneverdig har valgt å analysere hans bruk av medisinske og astrologiske metaforer. Både *Fyrsten*, og ikke minst *Discorsi* er krydret med medisinske begreper og metaforer som på en eller annen måte må prege Machiavellis teori.¹

Jeg har i denne artikkelen satt meg fore å drøfte hvordan Machiavel

Side: 175

lis medisinske metaforer kan ha påvirket hans statsteori ved å undersøke *hvilke* medisinske begreper han bruker, og hva slag *betydning* begrepene han velger har, sett i forhold til den historiske konteksten de benyttes i. Hva mener for eksempel Machiavelli når han skriver om samfunnets innvoller, medisin og botemidler og hvor henter han sin inspirasjon fra når han skriver om forfall og gjenfødelse? Tekstene jeg primært vil sentrere meg om er *Discorsi. En drøftelse av Titus Livius' ti første bøker* som Machiavelli skrev på (1512–1517) både før og etter *Fyrsten* (1512).²

Anthony J. Parel har tidligere gjort en liknende studie i boken *The Machiavellian Cosmos* (1992). Parel's tese er, at Machiavellis bruk av medisinske og astrologiske metaforer er

gammeldags og tradisjonell fordi de bygger på en pre-moderne kosmologi og en pre-moderne antropologi og, fordi de er influert av antikkens verdenssyn og ikke av modernitetens forestillinger. Jeg avslutter derfor min artikkel med å vise spenningen mellom det moderne og det tradisjonelle i Machiavellis bruk av medisinske metaforer.

Renessansens diagnose, prognose- og behandlingstradisjon

Så langt tilbake vi kan lese og observere har medisinsk kunnskap vært med å styrke og artikulere politiske og sosiale direktiver og ideer. -Machiavelli kan derfor ikke sies å være en pionér når han tar i bruk medisinske ord og uttrykk for å beskrive sin politiske teori. Likevel er de medisinske metaforene med på å påvirke hans teorier i vesentlig grad.

På 1400-tallet var flere medisinske universiteter etablert rundt i Europa, de mest kjente lå i Bologna, Padua, Paris og Montpellier. Antikkens medisin var en oppblomstrende vitenskap i renessansen. Ved flere skoler i Nord-Italia kom medisinske studier på annen plass av ønskede studier, nest etter jusstudier (Siriasi 1990:65). Særlig skyldes dette vitenskapsmenn som blant andre Marsilio Ficino (1433–1499) italiensk filosof, filolog, lege og humanist, han representerte datidens vitenskapsmenn som oversatte mange av antikkens store verker. I de antikke skriftene fant de diskusjoner om medisin, politikk, astrologi, astronomi, kjemi og alkymi, vitenskaper som igjen fikk komme ut i lyset. Her leste de om alt det hemmelige og ukjente i naturen som de ville oppdage og gå til bunns i for å få kontrollen over den. For disse

Side: 176

fant ingen distinksjon mellom vanlig vitenskap og den okkulte vitenskap. De så ingen forskjell på Hippokrates' skrifter og en magikers, begge hadde de samme verdi (Hankins 1999, Ingegno 1988).

Særlig Hippokrates og hippokratenes hypotetisk-deduktive metode ble lagt merke til og studert. Hippokratene hadde en streng logisk tilnærming til sykdom og hevdet menneskekroppen var bygd opp av fire kroppsvæsker (*umori*); blod, slim, gul galle og svart galle, en ubalanse mellom disse ville føre til sykdom og i verste fall død. Galenos (ca. 129–ca. 199) som videreførte Hippokratenes medisinske ideer i romertiden, var en av de mest leste i renessansen. Som Hippokratene knyttet han de fire væskene til fire ulike naturer; blodet knyttet han til sorgløs og optimistisk natur (*sanguis*), slimet (*phlegma*) til treg og sindig natur, gul galle (*cholera*) til en hissig og oppfarende natur, og sort galle (*melancholia*) til en tungsindig og pessimistisk natur. Galenos var inspirert av Aristoteles naturfilosofi og hadde som Hippokratene et strengt logisk og systematisk

årsakstilnærming til kroppen, samtidig som han la stor vekt på de platoniske astrologiske ideene som var typisk for senantikken. I Platon og astrologen Ptolemaios (ca. 90–168) mye omtalte verker spilte astrologien, og det Machiavelli benevner som himmellegemer, elementer og planeter, en vesentlig rolle. Planetene ble oppfattet å ha sine egne væsker og kvaliteter som påvirket menneskenes liv på jorda. I følge Ptolemaios var planetene; Jupiter, Venus og Månen fordelaktige på grunn av sin måteholdene natur, og fordi de var knyttet til varme og fuktige væsker. Saturn og Mars var ufordelaktige fordi de påvirket kulde og tørrhet. Solen og Merkur kunne, alt avhengig av sin plassering i forhold til de andre planetene, i et gitt tidspunkt, være enten fordelaktige eller ufordelaktige. Dette ble forstått som himmellegemenes ondskap og godhet. En lege eller statsmann var avhengig av planetenes plassering og påvirkning i tid og rom når de satte diagnose for staten eller pasienten. «Bare de med usedvanlige evner og astrologisk kjennskap kunne overstyre sin skjebne», skriver Machiavelli (IIII:i).

At Machiavelli, som de andre humanistene i renessansen var påvirket av antikkens medisinske og astrologiske ideer kommer eksplisitt til syne da han i 1513 skriver, at «*Pave Julius II' natur er redelig og kolerisk*» (Parel 1992:78), det vil si hissig og oppfarende, noe som tyder på mye gul galle (gr.: *kholos*), og at han var påvirket av ildelementer og styrt av planeten Mars – egenskaper Machiavelli mente var helt essensielle med tanke på tidens behov og krav. I *Discorsi* skriver han videre at:

Side: 177

«Intet er i denne verden mer sant enn at alt har sin ende, og at intet varer evig. Men holdes et *legeme* ved like, og endres det bare når det er til dets gagn og ikke til dets skade, da vil alt vare ved den tid det er tildelt fra *oven*, eller som det er blitt foreskrevet av *stjernene*.» (III:i). Machiavelli bruker her legemets anatomi og natur til å beskrive det faktum at ingenting varer evig, når en sjel eller statsleder dør, dør den eller det den har holdt i live, og går over i en annen form. Staten er som alt levende styrt av den levetiden den er foreskrevet at *stjernene*. Han skriver videre:

Med hensyn til de *blandete legemer* som republikker og sekter vil jeg si at blant disse er de endringer av det gode som fører dem tilbake til deres utspring (...) Men med tiden vil det godet svekkes og forfalle dersom det ikke inntreer noe som bringer det tilbake til dets opphav. Uten en slik fornyelse vil det uvegerlig måtte gå under, slik de lærde medisinerere også sier om det *menneskelige legeme*: Fordi hver dag påfører man seg ett eller annet som før eller senere vil trenge helbredelse. For en republikk kan en slik tilbakevenden til det egentlige opphav skyldes enten en ytre tilfeldighet, eller dens indre visdom (III:i).

Tradisjonell astrologisk innsikt fører til at de fleste leger og statsmenn i renessansen kom til å se sykdom og statskonflikter som et resultat av flere faktorer og kombinasjoner: Sykdom, krig og konflikt var et resultat av væskebalansen både i himmellegemer, samfunn og individer. En ubalanse i en av væskene, eller en spesiell påvirkning fra en av planetene og, eller, andre kosmologiske kjennetegn, ville påvirke hele personen eller samfunnet, selv om sykdommen bare viste seg i et isolert organ eller i ett avgrenset politisk system.

Helbredelse ble utført ved å reetablere harmoni i kropp og samfunn, en lege ville for eksempel ha forsøkt å tiltrekke seg positive astrologiske innflytelser, og introdusere ulike substanser av forskjellig karakter for å ombalansere den utsatte væsken. Han ville også foreslått endring av diett og livsstil. En dyktig statsmann ville lese jærtegn og iverksette tiltak i henhold til disse. Legene gjorde grundige observasjoner og hørte nøye på pasients egne fortellinger for å finne frem til de rette symptomene. Den samme fremgangsmåten gjaldt statsledere, skulle de avdekke sykdom i statslegemet, dvs. opptøyer og statskonflikter, måtte de gjøre grundige observasjoner i statslegemet, og høre nøye på hva folk hadde å si.

Side: 178

Det var kjent at diagnosearbeidet var et vanskelig og høyt usikkert fenomen, og at helbredelsesprosenten var svært lav i forhold til antall sykdomstilfeller. Prognosearbeidet var derfor heller ingen enkel oppgave. De fulgte gjerne standardoppskrifter gitt av kjente medisinske forfattere eller praktikere. Prognosekunsten strakk seg fra en type intuitiv respons på symptomer til abstrakte astrologiske teorier og nitidige kalkuleringer (Siriasi 1990:123–132). Ikke utenkelig erfarte tidligere tiders leger flere tabber enn suksesser i sine diagnostiseringer og behandlinger, og kirurgien kom stadig til å spille annen fiolin i forhold til legene og medisinen (Porter 2000).

Heldigvis skulle legene følge sitt legeløfte slik det sto nedskrevet i den Hippokratiske ed. Løftet rommet både etiske, faglige og juridiske krav til legen. Det formanet til forsiktighet: «Jeg skal bruke diett til de sykes beste etter egen evne og vurdering og avstå fra å skade eller gjøre urett» og «Jeg skal ikke gi noe dødelig legemiddel til noen eller gi råd om noe slikt,» eller «I de hus jeg kommer, skal jeg komme til de sykes beste, og enhver bevisst urett eller skade skal ligge meg fjernt.» Ved enhver behandling måtte legen avveie nøye dens fordeler og ulemper og aldri velge løsninger hvor faren var større enn nytten, uansett om dette var i tråd med det han selv mente var den rette

behandling. Behandlingens hovedmål var selvfølgelig å finne den rette kur, men som oftest gikk den ut på å lindre smerte og ta tiden til hjelp. Bare når det var helt nødvendig, og pasienten ikke så noen annen utvei, tilkalte legen kirurgen for å utføre særdeles smertefulle og høyst usikre kirurgiske inngrep. Magikere og astrologer var helt essensielle i dette behandlingsøyemed, de var i besittelse av medisinske ingredienser som planter, urter, dyr og steiner som de håpte kunne bidra til å døyve den verste smerten.

Machiavellis diagnose, prognose og behandlingsstrategier

Går vi tilbake til Machiavellis politiske teori er hans åpenbare mål å bekjempe ustabilitet i samfunns kroppen. Han har innsett at mennesket i bunn og grunn er egoistisk av natur og vil under rette omstendigheter (*occasione*) tilrøve seg makt over andres frihet. «I ethvert menneskebryst næres et begjær etter makt, og siden dette er gitt av den menneskelige natur, er det like stort i enhver stand eller stilling» (I:xxxvii).

Det Machiavelli opplever som menneskets iboende maktsyke, sprer seg som ild i tørt gress, og fører til ødeleggelse og forråtnelse i samfunns kroppen om den får spre seg fritt. Han bryter med antikkens og

Side: 179

middelalderens tenkning som forutsetter et moralsk univers, konsti-tuert av Guds vilje og styrt etter hans evige lover. Det moralske universet er følgelig sterkt svekket hos Machiavelli, ingen målestokk er stabile utenom politisk suksess, og ingen institusjon varer evig. Hans brudd på middelalderens naturrett strekker seg tilbake til den hellig Augustins forestilling av verden som *saeculum*: Saeculum bestod av dem som var utvalgt til frelse eller fortapelse. Hva folk foretok seg på godt eller ondt spilte ingen rolle. Det det kom an på var Guds frelsesplan, og i frelsesperspektivet telte ikke gode eller onde gjerninger, kun Guds vilje. Dette vil si – at verden var et moralsk vakuum. Men Augustin nøyde seg ikke med det, han hevdet også at verden var en slagmark: «Der er ingen fred i dette liv» og «den som håper på dette så store gode (fred) i denne verden og på denne jord, hans visdom er ikke annet en toskeskap.» Augustin var i følge Qviller (1990:xxxix) opphavsmann til doktrinen om politisk realisme.

Som legen behandler den syke menneskekroppen må statslederen behandle den syke samfunns kroppen grunnet blant annet menneskets iboende ondskap. Men legen og statslederen har ulike regler for handling. Legekunsten var kunnskap om det gode liv for kroppen, og nært knyttet til handlingsregler; etikken. Riktig kunnskap ville realisere det

gode og gjøre mennesket godt. Medisinen skulle hjelpe det enkelte menneske tilbake til harmoni og balanse. Etikken, læren om hvorfor vi skal handle på bestemte måter, var en del av den medisinske kunnskap. Den var innbakt i både medisinske og politiske forklaringsmodeller. Det funksjonelt nødvendige var også det gode.³

Om det gode liv for legen var en kropp i balanse, var det gode liv for en statsleder en stat i balanse, men en statsleder behøvde ikke som legen å avgi et statsløfte, i alle fall ikke et han måtte holde. Ulikt legenes normative fromhetsløfte, skulle en statsleder, i følge Machiavelli, ikke gi løfter til andre enn seg selv og staten, med det formål å erobre og holde på makten. Det vil si, en statsleder måtte alltid, som legen, ha stabilitet og likevekt som mål når sykdomstegn oppstod, men metodene de brukte for å skape likevekt vil til tider være svært forskjellige.

Diagnose og prognose

Etter samme medisinske oppskrift som legene brukte i antikken og renessansen, maner Machiavelli statslederne til forsiktighet. Som en

Side: 180

praktiserende lege må en praktiserende statsleder avveie sine handlingsmønstre nøye, dens fordeler og ulemper, og som legen må han aldri velge løsninger hvor faren er større enn nytten, uansett om dette var i tråd med det han selv mente var den rette behandling. Det er også viktig i Machiavellis politiske teori at en statsleder setter gode prognoser før han bestemmer seg om han skal gå forsiktig eller voldsomt til verks. Machiavelli gir i sine teorier mange gode eksempler på statlig diagnosearbeid: Er det for eksempel snakk om ulikheter og erobringer vil prognosen høyst sannsynlig være forfall for, som han skriver, får det utvikle seg stadig større ulikheter i samfunnet, vil byen forfalle, om det da ikke lykkes å gi byen en gjenfødelse etter store farer og enorme bodsutgytelser (I:xvii). Videre forekommer det ytterligere at en erobring kan påføre, selv en svært velordnet republikk, betydelig skade. Hadde Capua ligget lenger unna Roma, slik at motmiddelet ble vanskelig å nå, eller hadde Roma allerede delvis stått inn på forfallets vei, så ville uten tvil denne erobringen ledet til den romerske republikks undergang: «Å øke sitt velde og svekke sin kraft er alltid meget enkelt, men den som ikke øker så vel sitt velde som sin kraft, vi gå til grunne» (II:xix).

Ulikheter og erobringer grunnet menneskets natur og karakter, er faktorer Machiavelli trekker frem som skadelige for staten. Bli opptøyene for alvorlige vil de spre seg til statens indre organer og materier – da hjelper ingen lover uten vold og amputasjon:

«Der hvor forfallet er kommet svært langt, hjelper det ikke med gode lover, dersom de ikke er innført av en som får dem overholdt med all sin kraft, slik at materien igjen blir god (...) Straks den ene går bort, vil byen vende tilbake til sinne gamle vaner» (II:xvii).

Machiavelli synes å følge Hippokratenes og Aristoteles' naturvitenskapelige metode i det han avgrenser skadens omfang og område og gir begrunnelse for, og de forskjellige årsaker til, hver ting han gjør, og hvorfor det bør gjøres på den og den måten (Aristoteles' biologi 1991/1998:74).⁴ Han skriver blant annet at: «Årsaken til dette ligger i at der hvor materien er så råttent at lover ikke rekker, må det en overlegen styrke til for å omdanne den. Med sin overlegne styrke kan en absolutt kongemakt begrense de mektiges ambisjoner og forfall (...)» (II:lv).

Machiavelli er kjent med at overlevelsesprosenten er svært lav om et organ eller et lem blir fjernet fra kroppen, klarer man dette uten at pasienten dør, er man ute tvil i besittelse av en overlegen styrke. Machia

Side: 181

velli maner, som i den antikke medisinen, til forsiktighet. I de fleste tilfeller ville staten rett og slett være tjent med å ta tiden til hjelp istedenfor å legge seg under fyrstens kniv. Machiavelli vet at en amputasjon kan gå motsatt vei av intensjonen og gi næring og vekst til den syke materien. Han overfører denne innsikten til statsmannskunsten på en glimrende måte i følgende sitat:

At det uleilige lar seg fjerne helt og holdent, er det fåfengt å tro. De som bruker all sin kraft på å fjerne et onde ved roten, vil som regel oppnå akkurat det motsatte, og de forhold som de gjerne så fjernet, blir større enn noen gang. For det meste skyldes dette indre trekk ved republikken selv, og mer sjeldent noe ytre (...) Følgelig sier jeg at siden slike onder vanskelig oppdages i sin fødsel – forført som du innledningsvis er av ondet selv – er det bedre å vinne tid når deres sanne natur er erkjent, enn å forsøke og fjerne dem. For det kan tenkes at de med tiden forsvinner av seg selv eller at ondet blir utsatt i tid. Om noen fyrste skulle akte å løse problem som disse med makt og fjerne dem en gang for alle, bør de ved alle slike anledninger ha et øye for at de snarere øker enn minsker de onder de ønsker å bli kvitt. Ved å skyve dem vekk får man dem på nakken, og i stedet for å tørke en plante ut, sikrer de den rikelig med næring. Slike ulykkers kraft må vurderes nøye. Er du i stand til å stanse dem på et tidlig stadium, bør dette gjøres uten nølen, men er du det ikke, bør du overlate dem til seg selv og avstå fra alle forøk på å fjerne dem» (II:xxxiii).

Selv om Machiavelli i flere eksempler maner til krig og vold, maner han her, mer i tråd med legens velgjørenhetsplikt, til forsiktighet: «De som bruker all sin kraft på å fjerne et onde ved roten, vil som regel oppnå akkurat det motsatte, og de forhold som de gjerne så fjernet, blir større enn noen gang. For det meste skyldes dette indre trekk ved republikken selv, og mer sjeldent noe ytre». Machiavelli skriver om indre statskonflikter som noe av det farligste og mest sårbare en stat og statsleder kan bli utsatt for. I *Fyrsten* bruker han for eksempel den svært dødelige og smittsomme svinepesten til å beskrive statskonflikten:

Det forholder seg her som med *svinepesten*. Den er enkel å *kurere* på et tidlig stadium, men vanskelig å oppdage. Blir *sykdommen* verken oppdaget eller kurert i begynnelsen, vil den med tiden bli lett å oppdage og vanskelig å *helbrede*. Slik forholder det seg også med hensyn til stater; ser man tidlig hvilke problemer som kan oppstå (hvilken bare er gitt en klok mann), lar disse seg løse med letthet. Men, oppdages de ikke i tide og, tvert om, får vokse til enhver kan se dem, finnes ikke lenger noe *botemiddel*.

Side: 182

Romerne fatter problemer allerede ved deres *fødsel*, og de hadde alltid de rette *botemidler*» (Machiavelli 2003:8).⁵

Ved å bruke bilde på svinepestens grufulle konsekvenser til å illustrere konflikter og intriger i bystaten, tilgjengeliggjør Machiavelli en empiri som er kjent og overførbar. Vi kan anta at folk flest hadde større kjennskap til svinepest enn til interne statskonflikter, og som Machiavelli selv skriver, er det lettere å forstå det man selv har erfart og holdt i hendene. «Det forholder seg straks motsatt med alt det som man kan se og *holde i hendene*. Ved dette lar intet seg skjule for ditt *blikk og din viten*» (fortale bok II). Machiavelli har sikkert erfart at små konflikter lett kan forebygges og forsvinne om de blir tatt hånd om på et tidlig tidspunkt; problemet er at på et tidlig tidspunkt er kunnskapen om dem liten og usikker. Kunnskapen øker om man venter; da er imidlertid problemet at konfliktene kan ha spredt seg til flere områder og ha vokst seg livstruende farlige.

Både legen og fyrsten har en plikt de skal følge, begge har som mål å bevare det levende, legen skal skjøtte om menneskekroppen, statsmannen om statskroppen. En amputasjon må ikke utføres før konfliktene eller sykdommen har spredt seg til hele materien eller staten. Machiavelli mener det var Romas lykke at forfallet først satte inn blant kongene, og at disse ble jaget bort før det hadde fått spre seg til samfunnets

innvoller. De mange oppløp Roma opplevde, skyldes at folket ennå ikke var preget av forfallet. Og da folket hadde gode hensikter, var oppløpene snarere til byens fordel enn til den skade. Av dette kan man slutte følgende: Der hvor forfallet ennå ikke er i materien, vil oppløp og uro ikke være til skade (I:xvii).

Behandling

Når Machiavelli foreskriver behandling for syke stater har han antikkens mange eksempler i minne, for skal vi finne hvilke sykdommer som kan komme, må vi nøye studere de som har vært.⁶ Studeres antikken og egen samtid nøye vil man med letthet gjenkjenne de samme begjær og de samme sinnelag i alle folk og alle stater, og man oppdager at disse er de samme til alle tider og alle steder (I:xxxix). Er fortidens begivenheter blitt underkastet et alvorlig studium, blir det også enkelt for enhver stat å forutse alle de kommende begivenheter og finne det rette

Side: 183

blant antikkens botemidler. Finnes ingen slike, kan man med like lite strev lage nye som passer for vedkommende tilfelle. For ingen ville blitt dømt og ingen helbredet uten våre kunnskaper fra antikken (I: forord).

Det er romertidens mange botseksempler Machiavelli har i tankene. Et av de viktigste botsmidlene Roma tok i bruk for å bevare sitt herredømme, og som Machiavelli flere steder i sine tekster trekker frem som svært viktige, var deres evne til å endre statsformer i takt med skadens omfang og tidens behov. Skulle Roma beholdt sitt frie styre etter at forfallet var inntrådt, ville det derfor være nødvendig også å innføre nye ordninger og ikke bare nye lover. Samme form kan ikke brukes på en sunn som på en råttent materie. Slik kan man heller ikke ha de samme ordninger og former i et godt og i et forfallent samfunn (I:xviii). En -fyrste som vet at hæren han råder over snart kan gå i oppløsning, fordi han enten mangler penger eller snart vil stå ute venner, måtte være gal om han ikke ville prøve sitt forsyn i et salg fremfor bare å la hæren svinne hen (I:xviii).

Machiavelli mener et fritt styre ikke kan overleve i en syk stat med råttent materie eller interne intriger, og at behandlingen må være å endre statsformen fra republikk til fyrstedømme, hvor makten og ikke lovene regjerer. Machiavelli påpeker ved flere anledninger at det i en stor by inntreffer hendelser hver eneste dag som skaper behandlingsbehov, alt etter hvor alvorlig disse er, blir det viktig å finne en dyktig lege. Enkelte sykdommer kan føre til stor skade, men dødelige trenger de ikke å være, for som han sier: «Det vil alltid være botemidler for hånden som kan sikre helbredelsen. Når det

er tale om statens styre og stell, kan det likevel som regel være ondt om tid, og den ene finnes ikke som viselig vet å bøte på skaden. Slik går byen til grunne» (III:xlix).

Machiavelli foreslår midler og medisiner i sin statsteori, et av de viktigste er å sikre folks vennskap: «Det beste middel som finnes, er derfor å sikre seg folkets vennskap» (I:xvi). Slik det romerske senat fant et middel til å frelse fedrelandet overfor folketribunenes ambisjoner og antall, slik har enhver fyrste et middel overfor en overtallig allianse av hans fiender hver gang han innsiktsfullt bruker passende midler til å så splid iblant dem (III:xi). Dette gjorde de på intet annet vis enn ved å la opprørslederne henrette. Noe annet ville de ikke engang overveidet, og ingen kunne foreskrevet noen annet medisin (III:xxvii).

Side: 184

Avslutning

Machiavelli utarbeider gjennom sin politiske teori en ABC for syke stater, diagnose- prognose- og behandlingsarbeid er selvskrevne oppgaver for en statsleder som har som mål å bevare sin stat om den er fri eller ikke. *Discorsi* og *Fyrsten* er eksempler på hvordan Machiavelli arbeidet med virkeligheten: Som legene trenger han oversikt og klassifikasjon, eksemplifisering og det rasjonelle prinsipp; han benytter seg av kausalitet, relativisme og kontekster. Alt dette må tas i betraktning skal vi forstå hans litterære plan og medisinske metaforbruk.

Vi kan ut fra analysen om Machiavellis politiske diagnose-, prognose- og behandlingsstrategier konkludere med at han for det første, i likhet med moderne teknologisk medisin, prøver å gi en rasjonell forklaring på statens enheter hevet over alle moralregler om nødvendig, statens skulle reddes uansett måte. For det andre søker han å gi en rasjonell forklaring på sammenhengene mellom disse enhetene. For det tredje søker Machiavelli med inspirasjon fra helbredelseskunsten å finne årsakssammenhenger mellom enhetene og tilfeller av sykdom, og for det fjerde skulle enhetene og deres relasjoner danne utgangspunkt for å forklare politiske handlinger. Han ville vise at den politiske helbredelseskunstens behandlinger ikke var vilkårlige.

Machiavelli benytter historien som oppslagsbok. Han studerer historiske eksempler, systematiserer dem og søker å trekk lærdom av dem. Han benytter antikkens medisinske rasjonalitet, begreper og forklaringsmodeller, til å skille sine politiske teorier fra spekulativ tenkning. Men han bruker også sin egen tids folkemedisin, både for å forstå

seg selv og for selv å bli forstått. De Hippokratiske legene viste nettopp til medisinen rasjonelle grunnlag når de skulle forsvare medisinen mot tro og spekulasjon. På den annen side var de på vakt mot at medisinen skulle løsrives fra sin hensikt og bli for vitenskapelig og abstrakt.

Vi kan godt benytte antikkens medisin som bakteppe for å skue inn i Machiavellis politiske teorier. Medisinen, *te...chné iatriké*, var en norm for de andre kunster (Hofmann 2000). Antikkens vitenskaper skulle være som medisinen. De skulle være målrettede anvendelser av menneskelig rasjonalitet. De Hippokratiske legene uttrykte det så sterkt at dersom man skulle forstå naturen, måtte man ha kunnskap om mennesket. «Og jeg tror at man ikke kan vite noe sikkert om naturen fra noe annet område enn fra medisinen» (Hippokrates).

Likheten mellom antikkens medisin og moderne medisin og Machia

Side: 185

vellis politiske ideer, er at alle tar utgangspunkt i ikke-sansbare entiteter.

Kroppsvæskene og de kosmiske stoffene var ikke-sansbare størrelser. Man hadde ingen måte å måle kroppsvæskenes balanse i den levende kropp på. Å utføre praktiske målinger syntes uinteressant både for Machiavelli og for antikkens medisin. Væskene hadde forklarende, ikke empirisk (praktisk) funksjon. Tilsvarende er de kosmiske stoffer og biomolekylære strukturer ikke-sansbare enheter i moderne medisin. Både antikkens medisin, Machiavellis medisinske metaforer, og moderne teknologisk medisin, bygger på teorier om enheter som ikke lar seg sanse. På denne måten er de alle en speiding inn i sfærer der intet er å se, men som på sin måte forklarer ulike erfaringsdomener innenfor medisin og politikk.

Side: 186

Referanser

Aristoteles (1991/1998) *Biologi*. I De store tænkere, 3.utg. Hartnack, Justus og Sløk, Johannes (red). København: Munksgaard-Rosinante

Bingen, J. & Machiavelli, N. (2004) *Niccolò Machiavelli*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Eriksen, Trond Berg (2006) *Machiavelli, Reven i hønsegården*. Oslo: Universitets-forlaget AS

Hankins, James (1999) «The study of the Timaeus in early renaissance Italy». I Grafton, Anthony and Nancy Siraisi (eds.) *Natural Particulars. Nature and the Disciplines in Renaissance Europe*. Cambridge, MASS.: The MIT Press

Hippocrates (2000) *Om legekunsten*. Oversatt av Eirik Welø; med et innledende essay av Trond Berg Eriksen. Oslo: De norske bokklubbene

Hofmann, Bjørn. (2000) «Teknologisk medisin i et nytt millennium» I *Tidsskrift for den Norske Lægeforening*, 120(1): 94–8.

Ingegno, Alfonso (1988) « The new philosophy of nature». I *The Cambridge -History of renaissance philosophy*. Avon: The Bath Press

Knutsen, Torbjørn L (2007) «Den moderne Machiavelli» I *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 23(1):92–100

Lloyd, G.E.R. (2003) *In the grip of Disease, studies in the Greek Imagination*. Oxford: Oxford University Press

Machiavelli, N. (2004) *Discorsi: En Drøftelse Av Titus Livius' Ti Første Bøker*: Bind I–IV. Oversatt av Jon Bingen. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Machiavelli, N. (2003) *Fyrsten*. Oversatt av Jon Bingen. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag

Parel, Anthony J. (1992) *The Machiavellian Cosmos*. New Haven: Yale University Press

Platon (1997) «Timaios», I *Complete Works*. Cambridge: Hackett Publishing -Company

Porter, Roy (2000/2003) *Ve og vel : medicinens historie fra oldtid til nutid*. København: Rosinante.

Qviller, Bjørn (1999) «Innledende essay» i Machiavelli, *Fyrsten*. Oslo: Bokklubben Dagens Bøker

Siraisi, G. Nancy (1990) *Medieval and early Renaissance medicine: an introduction to knowledge and practice*. London: The University of Chicago Press

Sontag, Susan (1983) *Illness As Metaphor*. Harmondsworth: Penguin Books.

- 1 Medisin og astrologi ble i antikken og renessansen forstått som to sider av samme sak; mikrokosmos og makrokosmos. Gjennom kosmologiske tegn tolket man sykdom og ubalanse i mikrokosmos (les menneskekroppen og samfunnskroppen) og gjennom sykdomstegn i mikrokosmos tolket man himmellegemenes gode eller onde krefter. Når jeg i denne artikkelen viser til medisinske metaforer inkluderer dette følgelig også en astrologisk forståelse.
- 2 Jeg bruker Bingens (2004) oversettelse av Discorsi i mine kildehenvisninger. Jeg viser først til boken i store bokstaver eks. I, II eller III, og deretter til kapitlene, som jeg gjengir i små bokstaver, eks. I.iv, II:x, eller III:ii.
- 3 Jfr. Platons Timaios, og det Hippokratiske Corpus.
- 4 Aristoteles assosierte tidlig medisin, politikk og naturfilosofi. I sine skrifter om biologi skriver han om naturforskningens metode: Når først et område er blitt avgrenset ved tanken eller ved sansningen – slik som legen avgrenser sitt område som sunnhet og byggherren sitt område som huset – så gir man begrunnelse for, og de forskjellige årsaker til, hver ting man gjør, og hvorfor det bør gjøres på den og den måten (Aristoteles' biologi 1991/1998:74). På mange måter synes Machiavelli å følge denne oppskriften til punkt å prikke i sine eksemplariske og deskriptive tekster.
- 5 Susan Sontag (1996) var en av de første til å kommentere Machiavellis pestmetafor i boken *Illness As Metafor*, hun mener Machiavellis bruk av begrepet svinepest gir et bilde på en sykdom hvis utvikling kan stanses hvis den blir oppdaget på et tidlig trinn (når symptomene så vidt er merkbare). Ved tilstrekkelig fremsynthet kan sykdomsforløpet snus. Det samme gjelder ved forstyrrelser i stats-legemet (s. 85).
- 6 «Ikke uten grunn pleier kloke menn å si at den må nøye vurdere det som har vært, som vil forstå det som skal komme, for alt i verden og alt som finnes til enhver tid, har sin like i de antikke tider.» (III:xlxiii).